
ALEKSANDAR PRNJAT

Alfa univerzitet, Beograd

DOI 10.5937/kultura1234395P
UDK 27-67:26(049.32)

originalan naučni rad

ANTISEMITSKI DISKURS KAO JEZIČKO-EKSPRESIVNI PATERNALIZAM

Sažetak: *U ovom radu iznosim nekoliko napomena o jednom primeru hrišćanskog antisemitizma. Reč je o dobro poznatim antisemitskim stavovima, a ja ih razmatram na primeru koji zastupa Zoran Kindić, u radu s akademskim pretenzijama. Ja taj primer koristim kao ilustraciju za neprihvatljivost jednog oblika diskurzivnog paternalizma. Naime, ukazujem da, kada su u pitanju temeljna eshatološka učenja avramovskih religija, ni najblaži oblik onog što sam ranije odredio kao jezičko-ekspresivni paternalizam - a što bi se takođe moglo nazvati konverzacionim paternalizmom - ne može biti razložno opravdan.*

Ključne reči: *antisemitski diskurs, paternalizam, hrišćanstvo, Mesija*

Oni koji zastupaju rasizam, antisemitizam, mizoginiju i slično, ponekad se žale na netoleranciju prema njihovom mišljenju. Te žalbe nisu neutemeljene; ljudi koji ovakve stavove smatraju neprihvatljivim obično imaju tendenciju da prema njima ne pokazuju naročitu trpeljivost. Netolerancija prema ovakvim stavovima može se, između ostalog, ispoljavati kao zakonsko inkriminisanje zastupanja takvih stavova, kao nezvanična politika suzbijanja takvih stavova, smanjivanjem javnog prostora za njenu promociju, ili npr. kao razložna kritika takvih stavova. Kada se ovakvi stavovi izražavaju sa pretenzijama da budu deo argumentativnog diskursa (npr. filozofije) onda je, smatram, ovaj poslednji pristup adekvatan.

Ljudima bi trebalo omogućiti da objave svoje tekstove u kojima odgovaraju na prigovore sopstvenom radu koji su izneli drugi. Da li će na te tekstove biti odgovoreno ostaje za procenu onima sa kojima se o nekom pitanju spore.

Zoranu Kindiću nije uspelo da objavi svoj članak „Kritički osvrt na razlikovanje znanja i vere“ u časopisu *Filozofija i društvo*, gde je objavljen moj tekst¹, u kojem kao ilustraciju u fusnoti navodim neke stavove koje je izneo u svom radu „Mesijanska ideja u novovekovnom judaizmu“², i tvrdim da pripadaju arsenalu hrišćanskog antisemitizma koji bi se, po Hani Arent (Hannah Arendt), mogli okarakterisati i kao stara verska mržnja prema Jevrejima. Članak mu nije prihvaćen ni u druga četiri časopisa. Kada sam to saznao, ponudio sam mu da ga objavi u tematu koji sam priređivao - u *Kulturi*. Svoju ponudu nisam povukao ni kada sam video da u tekstu ne odustaje od svojih, po mom mišljenju, izuzetno spornih iskaza. Prvo ću njih prokomentarisati tako što ću ponoviti i dodatno eksplikacirati ono što sam već rekao.

Možda će zato ovo ličiti pre na raščišćavanje terena, nego na izgradnju bilo čega novog. I to raščišćavanje terena koji je izgleda već u načelu raščišćen; ali odavno znamo da se toposi našeg judeo-hrišćanskog predanja (a pod ovim mislim i na sekularni pol evropske kulture, jer i ona svoj koren ima u judeo-hrišćanskoj tradiciji), mogu održavati živim jedino kroz stalno nova nastojanja produktivnog prisvajanja, odnosno predanja.

Priznajem da sam se nadao da će Kindić uvideti duboko uznemirujuće aspekte svojih stavova i da će ih korigovati. Navodim stavove koje sam već komentarisao, a koje je Kindić u međuvremenu doslovno ponovio, bez ikakve ograde:

„Uprkos brojnim proročkim naznakama, ograničivši se na usko, nacionalističko-političko shvatanje Mesije, sputani legalističkim rabinskim duhom, nisu bili prijemčivi za Hristovu univerzalnu misiju spasenja. Ne samo što su razapeli Hrista, nego je i većina jevrejskog naroda, uprkos Duhom Svetim nadahnutom delatnošću apostola, ostala tvrdokorna u odbijanju pokajanja i priznavanja Isusa za Mesiju, tj. Hrista. ... Ne prihvativši pravog Mesiju, Jevreji nisu odustali od mesijanske ideje“³.

Moram priznati da mi je antisemitizam ovih stavova izgledao, a i sada mi izgleda, samoočigledan. Kindić kaže da sam ih naveo kao ilustraciju za svoju tezu „da je neprimereno izricati kategoričke tvrdnje tamo gde bi umesnije bilo izneti ogradu da se

1 Prnjat A., O jezičko-ekspresivnom paternalizmu: replika Mihailu Markoviću, *Filozofija i društvo* br. 3, Beograd 2009.

2 Z. Kindić, Mesijanska ideja u novovekovnom judaizmu, *Filozofija i društvo* 1, 2009.

3 Ibid., str. 50-51; Kindić Z., Kritički osvrt na razlikovanje znanja i vere, *Kultura* br. 134, 2012, str. 388-389.

radi samo o verovanju⁴. Ja to zaista i tvrdim. Takođe smatram da ne bi bilo na odmet, prilikom izjašnjavanja o našim uverenjima koja se tiču poslednjih stvari, pripomenuti da je reč o uverenjima. Kindićeve formulacije naveo sam kao ilustraciju da se, međutim, čak i u eshatološkim pitanjima dešava da se, uz deklarativno uzdržavanje od izricanja kategoričkih sudova, ponekad i sasvim brutalno izražava stav da su oni čija su uverenja drugačija - u zabludi. To je slučaj kada Kindić kaže da će se pitanje ko je u pravu rešiti dolaskom istinitog Mesije. Oko ovoga bi se verujući Jevreji i hrišćani u načelu složili, samo što je za hrišćane reč o drugom dolasku.⁵ Za ateiste ovo je, prosto i jednostavno, nešto što se nikada neće desiti. Ako bi ga ocenjivali u terminima koncepcije o jezičko-ekspresivnom paternalizmu⁶, ovo bi bio prihvatljivo suzdržan stav. Međutim, ako obratimo pažnju i na Kindićev iskaz „problem za one koji pogreše u proceni je u tome što će tada biti prekasno za promenu mišljenja i pokajanje”⁷, onda bi tu mogli da prepoznamo i upečatljivu ilustraciju implicitnog jezičko-ekspresivnog paternalizma, otprilike na sledećoj liniji: „Pošto ja znam (mi znamo) da je Isus Mesija i pošto znam (znamo) da vi Jevreji (i ostali) koji to na vreme ne prihvatite nećete dobro proći posle drugog dolaska, upozoravam (upozoravam) vas da je u vašem najboljem interesu da to prihvatite“. Reč je o jednom obliku diskurzivnog paternalizma, onom koji ostaje na izricanju saveta ili komentara, ali koji ne bi morao da proizvede dalje posledice u vidu neposrednog ograničavanja slobode ili autonomije. Zato je ovaj oblik paternalizma Mihailo Marković alternativno imenovao kao benigni⁸, a takođe bi se mogao nazvati i konverzacijom paternalizmom.

Odgovarajući na ocenu o antisemitizmu gore pomenutih stavova, Kindić piše: „Pre nego što se usredsredimo na razliku između znanja i vere, preispitajmo da li tvrdnja da većina Jevreja nije prepoznala pravog Mesiju i da stoga još uvek očekuje dolazak svog Mesije podrazumeva antisemitizam. Ako je ta tvrdnja antisemitska, to bi značilo da je hrišćanstvo kao takvo antisemitsko, jer ono počiva upravo na uverenju da je Isus Nazarećanin Mesija, tj. Hristos. Onaj ko bi zarad verske tolerancije, političke

4 Kindić Z., Kritički osvrt na razlikovanje znanja i vere, *Kultura* br. 134, 2012, str. 388.

5 O ovome, između ostalog, svedoči Mr 24: 3-27, kao i sedmi član Nikeo-carigradskog Simvola vere.

6 Prnjat A., Crkva i paternalizam: odgovor Mihailu Markoviću, *Filozofija i društvo*, vol 2, str. 255-256.

7 Kindić Z., Mesijanska ideja u novovekovnom judaizmu, *Filozofija i društvo* br. 1, 2009, str.68.

8 Marković M., Paternalizam i kritika – odgovor Aleksandru Prnjatu, *Filozofija i društvo*, vol. 20, br.1, str. 281.

korektnosti i sl. odustao od takve tvrdnje, prestao bi da bude hrišćanin⁹.

Nisam rekao da „tvrdnja da većina Jevreja nije prepoznala pravog Mesiju i da stoga još uvek očekuje dolazak svog Mesije“ podrazumeva antisemitizam, ali bih rekao da ona podrazumeva da onaj ko je izgovara zna ko je pravi Mesija. Ja, na primer, verujem da je Isus iz Nazareta istiniti Mesija, ali ne vidim kako bih mogao da pretendujem da je tu reč o znanju koje je uporedivo sa znanjem o kojem govorimo u nauci.¹⁰

U potpunosti se slažem sa Kindićevom tvrdnjom da hrišćanstvo „počiva upravo na uverenju da je Isus Nazarećanin Mesija, tj. Hristos“¹¹. Ne dakle na znanju, već na uverenju. Nisam međutim siguran kako se ona slaže sa Kindićevim dovodeњem u pitanje razlikovanja znanja i vere. A nisam baš siguran ni da li je poreklo te razlike dobro locirano u prosvetiteljstvo¹², ako se pod tim podrazumeva, kako izgleda, osamnaestovekovno prosvetiteljstvo koje personifikuje Volter (Voltaire)¹³. Pre bih ga locirao u antičko grčko prosvetiteljstvo (u smislu u kojem su o njemu pisali Adorno, Gadamer ili Stenli Rozen (T. W. Adorno, H. G. Gadamer, Stanley Rosen), na primer, kod Platona¹⁴.

Kindić dalje kaže: “Uprkos tome što je tokom istorije bilo ne samo ispoljavanja verske mržnje prema Jevrejima nego i pogroma, ipak bi krajnje jednostrano bilo reći da je hrišćanstvo antisemitsko. Naime, sam Isus je jevrejskog porekla, baš kao i njegova majka, najbliži učenici i članovi prvih hrišćanskih zajednica“.

Kindić bi mogao da pokuša sa nekim drugim argumentima da pobija tvrdnju, koju ja nisam ni izneo, da je hrišćanstvo

9 Kindić Z., Kritički osvrt na razlikovanje znanja i vere, *Kultura* 134, 2012, str. 389.

10 Kao što ne vidim ni da analogija između poverenja koje laici poklanjaju mogućnosti provere naučnih rezultata i mogućnost da se oni koji ne poseduju mistička iskustva oslone na načelnu mogućnost provere mističkih uvida - pogada u metu. Upor. Kindić Z., 2012, str.392. Ona je možda retorički efektna, ali nije uverljiva.

11 Ibid., str. 389.

12 Ibid., str. 389.

13 Ibid., str. 393.

14 Napad na Platonovo razlikovanje znanja i mnjenja došao je sa sasvim drugog kraja savremenog idejnog spektra u odnosu na “religiozne mislioce”, naime od Ričarda Rortija. Upor. Rorty R., *Consequences of pragmatism*, University of Minnesota Press, 2003, str. 16, a uz ovo upor. takođe i Prnjat A., *Ričard Rorti, Konsekvence pragmatizma*, Arhiv za pravne i društvene nauke, 79, 4, 1993, str. 778.

antisemitsko¹⁵: pozivanje na činjenicu da su Isus, njegova majka i najbliži učenici jevrejskog porekla¹⁶, bila je svakako poznata svim zastupnicima hrišćanskog antisemitizma, pa ih i nije sprečila u antisemitizmu.

U nastavku čitamo sledeće: “Budući da je po hrišćanstvu Bog ljubav, da ono uči da treba voleti čitavu tvorevinu, pa samim tim i svoje neprijatelje, osećanje mržnje bi bilo teško pripisati duhovno uznapredovalim hrišćanima. Pre bi se moglo reći da je stav odbijanja karakterističan za judaizam. Za razliku od hrišćanstva, koje sebe doživljava kao nadovezivanje na starozavetnu tradiciju, judaizam odbacuje Isusa, tvrdeći da se ne radi o Mesiji već o varalici, jeretiku i sl. Takva tvrdnja svakako je uvredljiva za hrišćane, u najmanju ruku kao i ona o Jevrejima kao ‘Bogoubicama’”.

Osećanje mržnje se zaista ne bi moglo očekivati kod „duhovno uznapredovalih“ hrišćana. Kao uostalom ni kod „duhovno uznapredovalih“ pripadnika judaizma, islama, hinduizma itd., ali ni kod ateista. Neću ovde ulaziti u razmatranje kriterijuma za duhovnu uznapredovalost, jer bi se odsustvo mržnje verovatno nametnuo kao jedan od glavnih, što bi prilično obesnažilo ovaj argument. Ovde bih pre ukazao na jednu drugu okolnost u opisu hrišćana i Jevreja. Jedni su se pokajali, drugi ostaju tvrdoglavi u odbijanju pokajanja; jednima bi, bar kada su duhovno uznapredovali, bilo teško pripisati osećanje mržnje, za druge je karakterističan stav odbijanja; jedni se nadovezuju na tradiciju drugih, ali ovi drugi izriču tvrdnje svakako uvredljive za one prve. Kao da ovde postoji izvestan mali disbalans.

Verovati se može u različite stvari. Ja, na primer, verujem da i tekstove koji zastupaju, po mom mišljenju, neprihvatljive stavove, treba objaviti. I verujem da sa tim stavovima treba polemisati. Ali, takođe, i da postoje granice argumentativnog govora. Kao što verujem i da o pitanju antisemitskog diskursa sa Kindićem u buduće neću nastavljati debatu.

LITERATURA:

Свето писмо. Нови завет Господа нашег Исуса Христа. Треће исправљено издање. Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве, 1997.

Kindić Z., Mesijanska ideja u novovekovnom judaizmu, *Filozofija i društvo*, vol. 20, br. 1, 2009, str. 49-68.

15 Za tezu da je hrišćansko verovanje da je Isus Mesija osnov hrišćanskog antisemitizma upor. Reuther R. R., *Faith and Fratricide: The theological roots of anti-Semitism*, Seabury Press, New York 1974.

16 Verovatno bi bilo bolje direktno reći da su bili Jevreji, umesto upotrebljavanja formulacije o jevrejskom poreklu.

Kindić Z., Kritički osvrt na uobičajeno razlikovanje vere i znanja, *Kultura* br. 134, Beograd 2012, str. 388-394.

Prnjat A., *Ričard Rorti, Konsekvence pragmatizma*, Arhiv za pravne i društvene nauke, vol. 79, br. 4, 1993, str. 777-778.

Prnjat A., Crkva i paternalizam: odgovor Mihailu Markoviću, *Filozofija i društvo*, vol 19, br. 2, str. 253-256.

Prnjat A., O jezičko-ekspresivnom paternalizmu: replika Mihailu Markoviću, *Filozofija i društvo* vol. 20, br. 3, Beograd 2009.

Marković M., Paternalizam i kritika – odgovor Aleksandru Prnjatu, *Filozofija i društvo*, vol. 20, br.1, str. 281-282.

Reuther R. R., *Faith and Fratricide: The theological roots of anti-Semitism*, Seabury Press, New York 1974.

Rorty R., *Consequences of pragmatism*, University of Minnesota Press, 2003.

Aleksandar Prnjat
Alfa University, Belgrade

ANTI-SEMITIC DISCOURSE AS LINGUISTIC- EXPRESSIVE PATERNALISM

Abstract

In this paper, I present some remarks about an example of Christian anti-Semitism. It is about well known anti-Semitic attitudes that Zoran Kindjic supports in his paper with some scholarly pretensions. I use this example to illustrate one kind of unacceptable paternalistic discourse. Namely, I argue that when it comes to basic eschatological teachings of Abrahamic religions, even the mildest form of what I have previously defined as linguistic-expressive paternalism – what could also be called conversational paternalism – cannot be reasonably justified.

Key words: *anti-Semitic Discourse, paternalism, Christianity, Messiah*